

ВУК КАРАѢИЋ И ПРВА ГЕОГРАФСКА ДЕЛА О СРБИЈИ И ЦРНОЈ ГОРИ

Мирко Грчић¹

Универзитет у Београду - Географски факултет

Извод: Географија је стајала у полазиштима српске науке и културе у 19. веку. Преломне тачке у њеном развоју означила су дела четворице аутора - Павла Соларића, Вука КараѢића Владимира Карића и Јована Цвијића. Соларић је издао Општу географију (у Венецији, 1804), која се може сматрати првом књигом из географије (претежно политичке географије), на српском језику. Вук КараѢић је био аутор првих књига о географији Србије и географији Црне Горе и Боке Которске у првим деценијама XIX века и у том смислу га сматрамо пиониром на пољу националне географије ових земаља. Карићево дело „Србија“ представља врхунац српске географије XIX века. Цвијић је био први доктор географије у Србији и оснивач прве стручне научне географске установе - Географског института Велике школе у Београду (1893). Циљ овога рада је да баци ново светло на географска дела Вука КараѢића и тако покрене научну мисао напред. Надамо се да ће овај рад бити основа за дубља проучавања предметно-методолошке суштине и друштвено-историјског контекста Вукових географских радова.

Кључне речи: Историја географије, географија Србије, географија Црне Горе, старе карте, теорија и методологија географије, XIX век, Вук КараѢић

Abstract: Geography stood at the starting point of Serbian science and culture in the 19th century. The turning points in its development marked the works of four authors - Pavle Solarić, Vuk Karadžić, Vladimir Karić and Jovan Cvijić. Solarić published The General Geography (in Venice, 1804), which can be considered the first book in geography (predominantly political geography) in The Serbian language. Vuk Karadzic was the author of the first books about Geography of Serbia and Geography of Montenegro and Boka Kotorska in the first decades of the 19th century, and in that sense we consider him a pioneer in the field of national geography of this countries. Karić's book "Serbia" represents the peak of Serbian geography of the 19th century. Cvijić was the first doctor of geography in Serbia and the founder of the first professional scientific geographical institution - the Geographical Institute of the Great School in Belgrade (1893). The aim of this paper is to shed new light on the geographical works of Vuk Karadzic, and thus move scientific thought forward. We hope that this paper will be the basis for deeper studies of the subject-metodological essence and socio-historical context of Vuk's geographical works.

¹ Контакт адреса: mirko@gef.bg.ac.rs

Мирко Грчић

Keywords: History of geography, geography of Serbia, geography of Montenegro, old maps, theory and methodology of geography, 19th century, Vuk Karadzic

Увод

Вук Караџић (Тршић, 1787 - 1864, Беч), био је ђак Велике школе од оснивања 1808. године, чији је духовни покретач био велики српски просветитељ Доситеј Обрадовић. После Доситеја улогу предводника духовних снага свога народа али у другачијим друштвеним и историјским околностима преузео је Вук Караџић, с том разликом што је „Вук наше патријархално друштво приближио Европи, упознавши је и с највишим духовним вредностима овога света“, док је „Доситеј Европу у њеном пуном духовном сјају унео на Балкан“ (Медаковић, 2000: 7). Доситеј и Вук су две важне тачке српског културног и националног препорода. Мада су оба приступа, Доситејев и Вуков, на крају водила истом циљу, њихово идејно порекло је различито. Доситеј је био просветитељ свога народа а Вук реформатор народне културе, први је био космополит а други националист, први рационалист а други романтичар. Док је Доситеј апострофирао тековине европске цивилизације и укључивање српског и других јужнословенских народа у европски цивилизацијски круг путем преузимања тековина европске културе, дотле је Вук идеализовао и уздизао традиционалну народну културу. По Вуку, три најсветије ствари сваког народа су: „закон, језик и обичаји“ (Караџић, 1894: 130), или једном речју „народни дух“ (по угледу на немачки *Volksgeist*) који се манифестује у оригиналној народној култури. М. Поповић пише: „У Доситеју и Вуку стајали су један према другом рационалиста и романтичар хердеровског типа...“ (Поповић, 1987: 127; Ковачевић, 2001: 11). Вук је сматрао да треба учити од страних аутора, али да њихова знања не треба слепо усвајати. Уважавао је европске узор али је упућивао и на домаћу памет. У писму Мушицком 1816. саветује га, у вези коришћења српског језика: „Учите вы вашъ накованъ и наше домаће гвоздѣ ковати, а не све английско“ (Караџић, преписка II, 1909: 121).

Доситеј и Вук су знали да цене географију, први као „општеобразовни предмет“, а други као „национални предмет“. С тим у вези, док је просветитељска географија код Срба, тежила да пренесе достигнућа европске географске науке XVIII века у циљу просвећивања Срба, у виду целовитих дела из физичке и математичке географије („Фисика“ Атанасија Стојковића I-III, 1801-1803) и политичке географије („Ново грађданско землеописание - перво На Езику Сербскомъ“ Павла Соларића, 1804), дотле их је романтичарска географија углавном користила као научно покриће за презентовање глорификације сопствене земље и народа. Полазна теоријска основа просветитељске географије је географски детерминизам, тј. тежња

ВУК КАРАЦИЋ И ПРВА ГЕОГРАФСКА ДЕЛА О СРБИЈИ И ЦРНОЈ ГОРИ

да покаже да покретачке снаге историјских процеса и односа друштва и природе нису Божји него природни закони, а основни циљ и задатак је космополитска тежња да опише географске чињенице и историјске, економске, социјалне и културолошке карактеристике земаља света. Можда је то разлог, што је у српским школама све до последње деценије XIX века, фаворизована физичка географија у односу на „националну“, регионалну и културну географију. Насупрот овоме, романтичарска географија полази од уверења да најпре треба научно описати властиту земљу и људе, како би се разумео њен положај и карактеристике културе свог народа. „Галас романтичарских идеја се међу Србе ширио првенствено посредством Јернеја Копитара и Јакоба Грима и нешто непосредније преко Павла Шафарика, који су идеју Јохана Готфрида Хердера преносили Вуку Караџићу. Хердера, немачког филозофа, називају „оцем културног национализма“ и великог интелектуалног противника просветитељства, који је доста утицао на развој романтизма у Немачкој, тиме што је наглашавао нацију као органску групу чија су обележја посебан језик, култура и народни дух. Ова два правца - просветитељски и романтичарски, сусрела су се и сјединила у Цвијићевој антропогеографској школи крајем XIX и почетком XX века. Цвијић је у младости студирао физичку географију и геологију у Бечу, али се касније у свом научном раду доста угледао и на дела Вука Караџића, посебно када се бавио антропогеографским истраживањима српског народа и његове културе. У даљем тексту размотрићемо Вукове радове на пољу наше националне географије.

Вук Стефановић Караџић - родоначелник српске националне географске мисли

Вук је био учесник и сведок великих догађаја у првој половини XIX века, у време националног препорода и револуционарних устанака српског народа. Још од првих дана свога истраживачког рада, Вук је почео смишљати планове већих радова о Србима, којима би „Србе свестрано приказао пред великим ученим светом“ (Караџић, 1818, 1852; Вукановић, 1947: 32-47). Он је био ентузијаста, пасионар који се посветио борби за националну еманципацију Срба и европску интеграцију српске културе. „Управо се може рећи, да у националним наукама у нас нема области којој Вук није повукао правац и дао трајне узор“ (Панић-Суреп, 1966: 132). Цео његов стваралачки подвиг своди се на трагање за одговорима на питања, битна за разумевање идентитета српског народа и геополитичке ситуације у којој се тада овај народ налазио. Он је био не само хроничар и приповедач славних догађаја свога доба у Србији, већ и истраживач и мислилац контекста тих догађаја, који је тражио узроке и генезу појава из

друштвеног, културног и политичког живота који је у свему томе сагледавао шири културно-историјски и цивилизацијски смисао. Посебно га је занимао разлог индиферентности културне Европе за српске борбе и страдања. Он каже: „Сербљи у много незгодније лежећој, од свију страна отвореној, страним државама окруженој земљи, борили су се сами собственима својим средствима, смео рећи непознати целој Европи. Они су са нерамерно много слабијим силама тукли непријатељске војске од 30 до 40.000 људи и никога не бијаше који би ова јуначка дела у новинама Европе тек опоменути само, а камоли похвалити и њима се дивити умео. Доста пута бивала су цела окружја опустошена и попаљена, људи, међу њима и свештеници, живи на колац натицани, жене и деца стотинама у робство одвођени и на све стране Турскога Царства продавани, сиромашна невина деца бивала су на поруганије християнске цркве, а нарочито светог кршченија, с посмејатељним обрјадом у кључалу воду загњуривана, па никакве новине нису о ужасима оваквим спомињале да би Европу на сожаленије и учестије позвале“. Европа у то време није познавала Србе ни признавала њихове жртве у борби за своју слободу против феудалне „Турције“, за разлику од Грка који захваљујући античком културном наслеђу нису морали доказивати своје европско порекло и идентитет (Карацић, 1837; 1954: 50-51).

Новинске информације у Европи о српском устанку, обиловале су нетачним и нејасним подацима, а истина о Србији тешко и споро се ширила у Европи. Интересовање за Вукова дела је расло у вези са (актуелним) развитком српског питања између 1815-1833. године, када су била потребна меродавна и потпунија тумачења. Вук је давао таква тумачења, најпре у своме Рјечнику (Српски рјечник, Беч, 1818), затим у рецензији на спис Адама фон Вајнгартена *Über Serbien, Mit eine Karte* и у своме раду "Географическо-статистическо описаније Србије" (објављено у „Даници“ у Бечу, 1827), а такође у обимној Вуковој преписци у седам књига (1904-1912) и у коментарима у његовим првим збиркама српских народних епских песама. Вук је имао план да изради и етнографску карту становништва с обзиром на његове карактеристике језика и обичаја и припадности словенском односно несловенском живљу у лимитрофним областима, што се види из преписке са Вуком Поповићем и из чланка *Срби сви и свуда* објављеног у „Ковчежићу“ (1849).²

² Уреднику новина „Позор“ из Загреба Г. Ј. Мишкатовићу, који је написао провокативан текст да је у наслову рада *Срби сви и свуда* Вук хтео да каже, да су свуда све сами Срби, Вук је одговорио да то није истина, већ да је хтео показати, да је реч „о Србима свима, макар гдје становали“, као што би се немачки казало: „Von den Serben überhaupt“, те да је у раду казао да су „Срби само они који говоре срп-

ВУК КАРАЦИЋ И ПРВА ГЕОГРАФСКА ДЕЛА О СРБИЈИ И ЦРНОЈ ГОРИ

Вукову пажњу привукао је спис о Србији с картом аустријског официра Адама фон Вајнгартена. Вајнгартен није писао географију Србије из научних већ из геополитичких и војностратешких побуда, по налогу војних власти које су му ставиле на располагање дотле дуго сакупљану и брижно чувану грађу о Србији у аустријским војним архивама. Ово дело имало је геополитичку намену, за прелиминарно одређивања граница Србије, које је уследило 1830. године. Због тога је за њу владало толико интересовање у бечким интелектуалним и војним круговима. На овој карти југозападна и јужна граница Србије обухвата простор до близу Сјенице, област Новог Пазара, Бањску, Вучитрн и Приштину (до испод Добротина), затим граница иде до Шар планине, Скопске Црне Горе и даље према Старој планини. Пљевља, Пријеполје и Сјеница означени су у Босни а Гусиње, Плав, Пећ и Ђаковица у Албанији (Терзић, 1997: 91-110). Вук је приметио да Вајнгартеново дело садржи доста погрешних представа и очигледних материјалних грешака, али је сматрао да „за невољу може задовољити тадашњу радозналост за тачним информацијама о Србији“ (Радојчић, 1927: 82, 53). Представе о Србији и околним српским земљама почеле су се мењати после појаве Вајнгартеновог историјско-географског списка. Овај аутор је имао највећи утицај на географске представе о Србији аустријских, али и других страних и домаћих географа и картографа у првој половини XIX века. Дело Вајнгартена о Србији, побудило је интерес стручне и шире европске јавности (пре свега историчара Леополда Ранкеа), „и утицало на Вука и на потоње српске ауторе“ (Петровић, 1980; Ракићевић, 1995). То дело је на српски језик превео Стефан Милошевић под насловом „Штатистическое описаніе Сербіе - со землеописаніемъ ове землѣ“ и објавио у Будиму (1822). Јован Цвијић је приметио да су у првој половини XIX века европски картографи, а пре свега немачки и аустријски, почели постепено сужавати појам Србије и овим именом означавати само ослобођену, политичку Србију (Цвијић, 1906: 44). „Аустријска картографија из прве половине XIX века а и касније, имала је пресудан утицај на формирање знања о Србији и околним српским земљама, како у европској науци и јавности, тако и међу самим Србима“ (Терзић, 1997: 91-110).

Вук је истраживао све за шта је мислио да је важно за доказивање српског националног идентитета - порекло и изворне карактеристике становништва, миграције, језик, писмо, духовно и културно наслеђе, веру, природно-географске одлике територије, дomete у области науке и уметности (Костић, 2014). Захваљујућу свом свестрано разуђеном таленту,

скијем језиком без разлике вјерозакона и мјеста становања, а за Чакавце и Кекавце нијесам казао да су Срби“ (Виктор Новак, Вук и Хрвати, 1966, стр. 464, према сачуваном концепту АСАНУ, 8225/23).

Вук је много допринео формирању нововековног српског национално-културног идентитета и постао је метафора српске нововековне културе. Вук се успешно бавио готово свим националним наукама и за свој народ је урадио много. Поред већ познатих његових заслуга на реформи српског језика, писма и правописа и рада на сакупљању народних умотворина, дао је значајан допринос на пољу историје, етнологије, географије и других националних наука. „Вук је био и први наш писац који се бавио историјском географијом, историјском етнографијом и први који се занимао демографијом и статистиком обновљене Србије“ (Стојанчевић, 1988, 17). Поред овога Вук је први српски етнолог, објективни историчар, књижевни критичар, биограф, преводилац, значајан је и као писац, а његово дело има елементе социологије, политикологије, географије.

Вука можемо сматрати и претечом српске геополитике. Целокупни Вуков опус, било да је реч о српској филологији, књижевности, етнографији, историји, географији - имао је и заједнички практично-политички или можемо рећи геополитички циљ - да увери европске научне и политичке кругове да су Срби историјски државотворан народ и да су српске земље цивилизацијски део Европе а не Азије, јер је претпоставио да ће се границе на Балканском полуострву мењати. Чак и када је говорио с Ранкеом о српском устанку и о ослобођењу, „он је имао пред очима корист нашег народа“ (Белић, 1934: 261-266). Знао је да је за српске устанике свака стопа ослобођене националне територије била светиња. Али треба рећи да Вук није био острашћени националиста, није стављао национални интерес изнад начела истине, правичности и правде, слободоумља и слободе. „У свима овим пословима главно је, или управо рећи једино, моје намјереније било корист и слава народа нашега: но мислећи да само оно може донијети праву и постојану славу што је истина, трудио сам се колико је више било могуће да истину изнађем и против ње ништа не кажем“. Код писања радова „националног“ карактера, Вук је био објективан и озбиљан писац, није себи дозвољавао дигресије у стилу националне романтике и патриотске сврсисходности, већ је износио научну истину на основу објективних чињеница, „па читаоци сами нека суде и пресуђују шта је за куђење шта ли је за хвалу“ (Карацић, 1861: 13). Сва његова истраживања - географска, историјска, етнографска, лингвистичка - имала су практични циљ, да уздигну и сачувају духовне вредности свога народа, које ће бити важне за очување српског културног идентитета као основног критеријума за географско одређивање српских земаља и српског етничког простора.

После два узастопна ослободилачка устанка које је немачки историчар Леополд Ранке назвао „Српском револуцијом“, Вук је био тај који је у првој половини XIX столећа обратио пажњу не само на српски језик и културу, него и на географске елементе српске државе - географски

ВУК КАРАЦИЋ И ПРВА ГЕОГРАФСКА ДЕЛА О СРБИЈИ И ЦРНОЈ ГОРИ

положај, територију, границе, становништво, градове, административно-територијалну поделу и слично (Вукановић, 1947: 32-47; Ракићевић, 1996: 444-454). На основу Вукових географских знања и података које је објављивао, може се закључити да је највише истраживао Србију у границама Београдског пашалука и Црну Гору, шест нахија и Стару Србију мање, а још мање Босну и Херцеговину, Војну крајину и Војводину које су биле под влашћу две царевине - Турске и Аустрије. То не значи да Вук није знао да изван граница Србије има Срба, него није имао довољно научне грађе јер су теренска истраживања по тим земљама била небезбедна и третирана као шпијунажа. Он је неуморно истраживао и проверавао чињенице у циљу утврђивања научне истине. Није осуђивао грешке других и није се слагао са намерним искривљавањем чињеница и заобилажењем истине због неких политичких интереса. Вук је сам дефинисао свој начин рада, рекавши да се он трудио да страни народи упознају српски народ „с најбоље стране, колико је могуће не вријеђајући истине“. Због тога је стекао поверење и уважавање у европским интелектуалним круговима.

Вук је својим радовима и пријатељским везама у немачком говорном подручју, привукао пажњу неких значајних личности на пољу науке и књижевности, као што су били Јернеј Копитар, Леополд Ранке, Ами Буе, Јохан Волфганг фон Гете, Јакоб Грим и многи други. И Фридрих Енгелс је 1863. године писао Марксу: „Иначе, радим живо српски језик, песме које је скупио Вук Стефановић Караџић лепше разумем него иједан други словенски језик“ (Вукановић, 1947: 46). Веома уважени историчар тога доба Леополд фон Ранке (Вихе 1795 - Берлин, 1886), полазећи од става да историја не иде без географије, обратио се Вуку Караџићу као „српском Плутарху“, одличном познаваоцу српске историје, географије и етнографије, за помоћ при изради своје познате студије „*Die serbische Revolution*“, која је штампана у Хамбургу 1829. године. Вук је много путовао и много знао, али ипак није могао дати Ранкеу тачан географски преглед Србије, када му је давао податке за његову књигу „Српска револуција“. Вук је уступио Ранкеу географску карту Србије, која је била тек мало поправљена карта аустријског официра Адама фон Вајнгартена, а ту и тамо је учинио омашке. Главни недостатак Вукове и Ранкеове карте, састојао се у томе што је српско питање свела само на њен ослобођени део. Ранке у истом духу, описујући Карађорђевог поход на Сјеницу и Нови Пазар 1809. г., каже да је његов циљ био да „најпречим путем стигне у старо гњездо српског царства у Рашкој и на горњем Лиму, међу своје даље једноверце“ (Ranke, 1829). Ранкеово дело је наишло на добар пријем, тако да се као Србија задуго сматрало „само оно што је било назначено на карти коју је Ранке штампао“ (Стојанчевић, 1988: 30). Преко ње су знања о Србима и Србији ушла у интелектуалне и дипломатске кругове Европе и позитивно је утицала на

Мирко Грчић

развитак српске аутономије. После Ранкеовог дела, карту о Србији прештампао је у својој компилацији Вуков пријатељ Константин Посарт (Possart, 1838). Наводно је та карта коришћена приликом дипломатских преговора о Србији, особито приликом њених разграничења са Турском 1830. године (Радојчић, 1925: 23, 37-38; 1927: 41).

У европским интелектуалним круговима гледало се на све балканске народе па и на Србе у европској Турској, као на варваре а не на културне европске народе. Од темеља српске државе у Првом српском устанку 1804-1813 до признања државотворности српског народа на Берлинском конгресу 1878. године требало је седам деценија, а сви каснији напори и борбе за ослобађање још неослобођених српских земаља ишли су још теже. Европској интеграцији српске културе највише је допринео Вук Стефановић Караџић. По речима Јована Скерлића, „Вук је својим делом највише од свих историјских личности допринео јачању српског националног бића новог доба и такође је највише од свих историјских личности допринео укључењу Срба у европску цивилизацију. И тим прикупљањем народних песама, описивањем живота целог српског народа, истицањем етничке чистоте и националне особености српске, Караџић је можда главни творац српског национализма у деветнаестом веку“ (Скерлић, 1967: 270).

Европске владајуће елите, посебно у Аустрији, заинтересовале су се за српске земље, народ и културу касније, у вези са отварањем „Источног питања“ тј. питања расподеле турског наслеђа на Балкану после ослобођења од Турске империје и у вези са митом о Србији као земљи руда злата и сребра, о којима говори и сам Карађорђе у писму Наполеону. Стране истраживаче, а и самог књаза Милоша, мотивисао је мит о великим минералним богатствима у Србији, да предузму истраживања. Волфганг фон Хердер објавио је књигу *Рударски пут по Србији 1835*. године, у Београду, 1845. (52 стране). Ами Буе, аустријски геолог и географ немачког порекла, објавио је научну књигу *La Turquie d'Europe* (у Паризу, 1840) и Етнографску карту турских земаља Балканског полуострва 1849. године (прву те врсте).

Методологија Вуковог истраживачког рада

Као што су Карађорђе и Милош водили борбу за ослобођење од Турака, тако је и Вук Караџић био борац за национални препород и ослобођење од туђег утицаја у духовној сфери. У свом истраживачком раду полазио је од мисли да све што је претходно написано о Србији ништа не ваља и да све мора да се истражи, преиспита и преуреди на свој начин, према својим потребама. „Да се наш наковањ оспособи за ковање домаћег

гвожђа - то је била стална Вукова мисао“ (Ђурић, 1967: 13). И методологију истраживања је прилагодио потребама спознаје српске стварности.

Који су елементи Вукове методологије истраживања?

У првој фази стварања научног дела Вук је прикупљао и прибирао научну грађу, тежећи да она буде свеобухватна, свестрана и да потиче из више сигурних и проверених извора. Од научних метода који се и данас примењују у географији, користио је три основна: непосредно посматрање на терену, прикупљање одређених података у народу уз ослањање на „казиваче“ за које је сматрао да су најбољи познаваоци локалних прилика и на архивску грађу, рукописне и штампане књиге и друге научно-стручне изворе (литературу, статистику, разне извештаје, географске карте). У доба турске власти у Србији није било услова за егзактна инструментална мерења, теренска истраживања и картирања. Свако ко је нешто проматрао, бележио, скицирао, мерио, ризиковао је да буде третиран као „балкански шпијун“. Из тих разлога српска научна географија и картографија у старту су заостајале за европским достигнућима. Расположена географска и етнографска литература о Србији и Балкану била је оскудна и непоуздана. Када су географија и етнографија у питању Вук се служио и непосредним проматрањима на терену тј. аутопсијом и посредним прикупљањем и проверавањем података путем кореспонденције са својим помагачима са терена. За историјске теме је налазио податке (често и погрешне) у епским народним песмама и у народном памћењу.

Вук је комбиновао теренске методе опсервације, како сам каже „по властитом проматрању“ и прикупљање података и народних умотворина са терена путем кореспонденције са локалним „зналцима“ са којима се сусретао на својим путовањима. Вук се сусретао и дописивао са Кнезом Милошем и Михаилом Обреновићем, са Људевитом Гајем, Јосифом Драшковићем, Станком Вразом, спријатељио се са Хајдук Вељком Петровићем, дружио се у Шишатовцу са песником Лукијаном Мушицким, посећивао песникињу Милицу Стојадиновић Српкињу у Врднику, био гост Његоша и кнеза Данила Петровића у Црној Гори, сусретао се у Араду са Савом Текелијом а у Београду са пријатељем и истомишљеником Ђуром Даничићем. Што се тиче географских и етнографских података, највише су му значили Мојсије Георгијевић из Осијека, Вук Врчевић из Будве, Вук Поповић из Рисна, и многи други. Њему су се обраћали за податке и обавештења европски научници, као што су били историчар Леополд Ранке и геолог и географ Ами Буе, који су му се за то јавно захвалили.

Вук је почео да се бави географијом плански од 1820. године, када је писао критички осврт на Вајнгартенов спис и карту и схватио колико је

географија Србије важна али и слабо позната. Узора није имао. У то доба оснивачи модерне научне географије, Александар Хумболт и Карл Ритер, тек су објавили нека од својих великих дела. За Хумболта је географија природна наука, а за Ритера је она историјска. У центру пажње Ритера није Земља, него човек и његова веза с природом. У том смислу Ритер је „земљопис“ претворио у „науку о Земљи као дому човека“. Вук је такође, као и Ритер, сматрао је да се историја не може разумети без повезивања са географском средином. Немачки историчар Леополд фон Ранке користио је знања Вука Караџића, која су била у складу са његовом укорењеношћу у родно тле, да напише географски увод у своје дело „Српска револуција“.

Вук је проучавао географску терминологију, сакупљао податке и другу грађу, описивао, систематизовао и по могућности објашњавао узроке географских појава. Вук није имао природњачко образовање па није ни улазио у физичко-географску проблематику, није расправљао о ономе што ни сам није знао. Више се бавио антропогеографским и етнографским питањима и њиховим узајамним везама и то првенствено на просторима тадашње Србије, Црне Горе и Боке Которске, кроз које је више пута пропутовао. „Основна је одлика Вуковог рада да се он још двадесетих година заснивао на прецизно постављеном опсежном плану будућих истраживања, који ће затим деценијама извршавати и испуњавати садржајем у својој јединственој етнографско-фолклорно-филолошкој делатности. То је истовремено био и план његове свеукупне културно-револуционарне делатности у којој је етнографија имала веома знатан део...“ (Радовановић, 1973). На путовањима Вук је бележио своја запажања о природи и народној култури, успостављао везе са писменим „људима из народа“, које би касније по потреби могао консултовати о неким додатним питањима. У уводу књиге „Црна Гора и Бока Которска“, Вук укратко наводи план разматрања питања која су проистекла из властитог проматрања или црпена „из несумњиво поузданијех оригиналнијех извора... Наша је при овом тежња да описујемо просто, јасно и истинито без сваког романтичног кићења“ (Караџић, 1975).

У писму Копитару 1826. године, Вук је изложио свој план путовања по лимитрофним српским земљама, који је потом делимично и остварио: „Што се тиче путовања, ја би најприје желио отићи преко Рватске, Далмације, Дубровника и Боке Которске у Црну Гору, и оданде, докле се може, у Ерцеговину. На путу овом гледао би сам: а) да познам добро језик и обичаје овије народа, б) да тражим по намастирима и по црквама... како стари штампани, тако и рукописни Славенски књига, в) да сакупим што је више могуће грађе за Географију и Штатистику овије земаља. Потом желио би сам отићи у Свету Гору, да видим какви онђе, особито у Хиленднару, има Славенски рукописа, и да и све опишем; ако би допустло вријеме и

опстојатељства, отишао би сам радо и у Маину, и обишао би сву Морију, Албанију и Бугарску с горе поменутим намјеренијем“ (цит. Радовановић, 1977, 271). Велики српски географ Јован Цвијић, је као и Вук практиковао теренски метод прикупљања грађе и дао значајан допринос српској географској терминологији, националној географији и сродним наукама.

У другој фази рада Вук је вршио критичку обраду прикупљене грађе и процену њене веродостојности, изворности и аутентичности, с обзиром на поузданост извора и логичност података. Вук је прикупљао податке са терена преко својих поузданих сарадника, које је упућивао у рад, слао им директна питања и тражио понекад додатне одговоре. У Вуковој преписци налазе се извештаји његовог поузданог дугогодишњег сарадника Вука Поповића са терена Боке Которске, о миграцијама Црногораца у Србију и о узроцима тих миграција (1855. и 1860. године), о становништву и његовој верској припадности у Котору, Будви и Херцег Новом (1859), као што је већ раније послао за Рисан, Пераст и Доброту, о броју цркава, о броју села, кућа и душа, или барем пушака, у Маинама, Поборима и Браићима у Кривошијама. И какви људи живе у Шестинама, и Мрковићима (барска нахија), односно каквог су закона (тј. вероисповести) и којим језиком говоре: арбански, српски или турски?

Највише су га занимали подаци о становништву и насељима, миграцијама и пореклу становништва. Вук је на основу сакупљених података указао на етапне миграције, које је познати географ Јован Цвијић дубље истражио и назвао „метанастазичке струје“. Још 1821. године, у вези са проблемом различитих дијалеката, Вук је писао: „Какогођ што се у Сријему ријетко може наћи који човјек кога се дјед или прајед није доселио из Србије, тако се у Србији ријетко може који наћи, кога се стари нијесу доселили из Ерцеговине (а шта ћемо даље, ево и данашњи дан у Сријему и у Бачкој и у Банату, нијесу ли најзнатнија племена српска Ерцеговци од старине, н. п. Чарнојевићи, Стратимировићи, Вуковићи, Паликуће итд.); и зато се каже: Ерцеговина свијет насели, а себе не расели“. Ову изреку Вук је допунио у првом издању Пословица (1836): „Херцеговци се много селе и у Црну Гору, особито по граници њеној, али их се највише насељава у Србију, као што се и Сријему много људи опомињу и приповиједају да су им се стари доселили из Србије, тако и у Србији доказују да су из Херцеговине“ (Радовановић, 1977: 371).

У трећој фази, Вук је приступао писању научног дела, вршећи систематизацију критички обрађених чињеница и њихову интерпретацију, у циљу научног објашњења узрока (генезе) проучаваних појава и процеса. Он је био мајстор писане речи и израза, а не картографских и графичких метода, нити фотографије. Тачније, „није сам радио никакве карте, нити фотографије истраживаних простора“ (Васовић, 1987). „Треба имати на

Мирко Грчић

уму и то да је Вук своје проучавању српског народа, његова језика, живота и обичаја, дао ону неопходну географску компоненту распрострањења... и њихов лексички израз“ (Радовановић, 1977: 271). „Вуку припада огромна заслуга што је остварио кооперацију географије, историје и етнографије. У Вуково доба, то је било веома мучно извести, а Вук је у томе успео и поставио путоказ за научни рад нараштајима који долазе“ (Вукановић Т., 1947: 39).

Посебно га занима питање географског положаја. Једно писмо из фебруара 1863. садржи описе положаја и називе насеља у Пиви. У тексту о Црној Гори дао је кратак опис Боке, сматрајући да је то потребно „да би се Црна Гора лакше могла описати и познати“. А у чланку Бока Которска више од половине грађе се односи на приказ њеног географског положаја у простору Јадранског приморја. Васа Чубриловић је у предговору књиге Црна Гора и Бока Которска (1953), истакао Вукову далековидост што је „стотину година пре уједињења Боке и Црне Горе повезао ове земље и приказао целину“ њихову „што показује колико је имао смисла и осећања за географске и историјске повезаности наших земаља“ (Чубриловић, 1953).

Вукови етнографски и географски описи предмета и појава материјалне културе, као што су описи типова и положаја села, типова кућа, начина коришћења земљишта, сточарска кретања и слично, били су релевантни не само као информативна географска грађа о руралним просторима, него и као основа за методологију потоњих антропогеографских проучавања истих тих предмета и појава у Србији. Он је уз етнографију дао значајну основу за развој антропогеографије, те се с правом „може сматрати за пионира ове научне гране“ (Лутовац, 1966).

Вук је по духу био практичар - реформатор српске духовне културе и зачетник националних наука. Није се бавио описима одређених крајева и земаља са аспекта неке стриктно одређене науке. Његова дела о Србији, Црној Гори и Боки Которској истовремено су и етнографска и географска и историографска. Такав мултидисциплинарни дескриптивни приступ налазимо касније у радовима његових следбеника о појединим окрузима у Србији, који су објављени у „Гласнику Српског ученог друштва“, као и у делима М. Ђ. Милићевића Кнежевина Србија (1867) и Краљевина Србија (1884), В. Карића Србија - опис земље, народа и државе (1887), у неким регионалним антропогеографским студијама у едицији „Насеља и порекло становништва“ па и у Цвијићевим антропо-географским делима.

Прва национална географија Србије Вука Караџића

Још у своје „Српском рјечнику“ (1818. и 1852. године), који је био замишљен као лексикон првенствено језичке грађе, Вук је дао много

географске грађе, па се може сматрати као „први географски лексикон у нас“ (Ракићевић, 1995). Ту као одреднице фигурирају појмови нахија, кнежина (део нахије), срез (део кнежине), крајина, село и други. Вук је на основу географских топонима, хидронима и оронима, дао оријентире за географију српског етничког простора. Тако је у Србију тога доба урачунао: 1) читаву ослобођену територију у Устанку 1804-1813. године, што ће рећи територију Србије до ратова 1876-1878. године и 2) део територије која је и даље остала под турском влашћу а која се налазила у правцу јужних граница Карађорђево Србије“ (Стојанчевић, 1988, 18). Као неослобођене крајеве географске Србије Вук је сматрао: 1) гравитационо подручје из слива Јужне Мораве; 2) Косово; 3) Метохију; 4) цео узводни ток Ибра и његов речни слив (до уласка у Београдски пашалук); 5) Стари Влах. О тим крајевима имао је површне, често и погрешне представе о хидрографији, орографији и положају градова. Вук није имао поуздану географску карту ових предела, тако да су његове топографске представе граница још неослобођених крајева на југу на неким местима биле непрецизне или неодређене. Он је сматрао да све што је до тада писано о Србији не вреди ништа (Радојчић, 1925: 23, 37-38; Радојчић, 1927: 44-45). Желео је да напише Географију Србије, али није имао довољно научне грађе ни књишког знања за тај тежак задатак. Његов план рада у области географије био је да сазна и унесе народне географске називе у свој „Рије-чник“, и да напише географски увод у историју Србије. Остварио је само део тог плана 1827. године, када је објавио знаменито „*Географическо-статистическо описаније Србије*“ са једном географском картом у прилогу (Караџић, 1827).³ Тај рад по концепту је сличан Вајнгартеновом спису, а и географска карта у њему била је тек мало прерађена и допуњена Вајнгартенова карта Србије, са још увек доста погрешних географских представа.

Иако није био школовани географ, Вук је схватио суштину географије – њено јединство, односно, „да опис народа не иде без описа земље“ (Вукановић, 1947). Зато његов спис има два дела: I - Описаније земље (страна 26-74) и II - Описаније народа (страна 74-120). У Предговору (25-26) Вук пише: „Како су се планине разгранале и како воде теку, то сам метнуо по Географији, наштампаној 1820. године у Аустријском војничком журналу; него сам нешто поправио што сам управо знао. Само не могу бити добар за имена планина на десној страни Велике Мораве, н. п. Мосна, Голубињска планина, Ам; а остала (мислим да) су поправљена као што треба“.

³ Географски факултет Универзитета у Београду, поводом 120 година од свог оснивања, издао је фототипско издање Вуковог дела „Географическо-статистическо описаније Србије“ из 1827. године.

Мирко Грчић

У I делу, „*Описаније земље*“, су одељци: 1. Границе, 26-27; 2. Површје земаљско, 27-29; 3. Планине, 29-33; 4. Равнине, 33-34; 5. Воде, 34-41; 6. Градови и вароши, 41-58; 7. Путеви; 8. Раздјеленије земље; 9. Имена села, 58-74;

У II делу, „*Описаније народа*“, су одељци: 1. Преглед старе историје 74-78; 2. Турско господарство над Србима, 78-89; 3. Ајдуци, 89-96; 4. Кнезови и кметови, 96-99; 6. Домаћи живот, 99-107; 6. Закон (вјера), 107-118; 7. Школе, 118-120.

У одељку „*О границама*“, Вук пише: „Србија граничи од сјевера Савом и Дунавом с аустријском границом и Влашком, од запада Дрином и Босном до Вишеграда, па оданде Лимом с Ерцеговином, а од истока Тимоком с Бугарском. Све су главне границе саме по себи извјесно назначене, к њима још да узмемо и од југоисточне стране Стару планину (Хемус) која дијели Србију од Маћедоније (заправо Бугарске, прим. М. Г.); али од југа и југозапада тешко је за сад праву границу назначити; јер н.п. у најновијим мапама од Србије Метоија, ње је Призрен, столица српских краљева и царева, Пећ, Српска Патријаршија, и намастир Дечани, остаје у Арнаутској (Албанији). Ако је Шара планина с ону страну Метоије, онда је она права граница између Србије и Арнаутске“ (Караџић, 1827: 26/7).

У одељку „*Површје земаљско*“ Вук помиње Суву планину, или Сувару, као границу која дели Србију од Бугарске (исто, стр. 32). „Овде је Вук нејасан, односно несигуран: држећи се очевидно Вајнгартенове карте из 1820. године, он је ту, због необичне локације и правца пружања Суве планине, погрешно“ (Стојанчевић В., 1964; 1988: 26). Вук је релативно добро познавао планине северозападне Србије, али не и југоисточне Србије. Ту је погрешно у погледу локације Старе планине и Суве планине и у обележавању границе Србије на сектору према Бугарској. Нека погрешна имена планина и река узео је из Милошевићевог превода Вајнгартеновог описа и са његове карте Србије. Неке називе планина Вук је преузимао из усмених казивања те их је тешко или немогуће идентификовати. На пример, планине између Ниша и Тимока назива Мосна планина... „у којој је знатно висока планина Ртањ“, Сошица је „десно од Медведника“, Клијештеница „лево од Котленика и Гледићких планина“, Голубињске планине „изнад Параћина“, „Ајдучке планине“, „Ам“, „Печке планине“. У недатираном писму Вуку, вероватно из 1845, Јована Гавриловић пише: „Ам планина у округу краинском нема. Она је означена у карти Бугарског, који је копирао старије карте немачке. Те планине нема у карти Миленковића и Чиркова; јер су они већ добро знали да те планине нема у Краини Неготинској“ (Караџић, Преписка VII, 1965: 432). По Драгутину Петровићу, Голубинске и Ајдучке планине су данашњи Кучај, Ам планина је данашња Бељаница (Петровић, 1997: 23). Вук је преузео неке погрешне

представе о геотектонском склопу са старих карата из XVI-XVII века, када пише да је Стара планина или велики Балкан „Хемус“ или „централно било“, а Цвијић је касније утврдио да такво било не постоји. Такође, Вук тврди да је планина „Црна Гора стари Орбелус“ (Караџић, 1827: 32), мислећи на Скопску Црну Гору, иако до данас није утврђено на коју се планину тај стари назив односио. Пише да Српска Морава или Ибар извире у планини Сребреници, мислећи можда на Ново Брдо где су у XV веку били познати Новобрдски рудници гламског сребра (лат. *argentum de glama*) са примесама злата.

У одељку „*Воде*“, Вук није сигуран када говори о речној мрежи у горњим деловима сливова Дрине и Мораве и о изворима термоминералних вода. Наводи четири Мораве: 1) Западну или Босанску, 2) Јужну или Српску, која се зове и „Ибар“, 3) Мораву „што тече поред Врања“ и 4) Источну или Бугарску, која се зове и „Бинч-Морава“, али има погрешних представа о локацији њиховог ушћа и која се река у коју улива (Караџић, 1827: 37-38).

У одељку „*Градови и вароши*“ Вук дели насеља према степеновању управних функција на градове, вароши (које имају „своје наије као и градови“), варошице („које немају своји наија“) и паланке. У саставу тада још неослобођене Старе Србије (коју дели на Косово, Метохију и Стари Влах), навео је следећа насеља са кратким приказом детерминанти њиховог географског положаја, физиономије и историјског значаја: Ниш, Нови Пазар, Призрен, Љесковац (Лесковац), Прокупље, Врања (Врање), Приштина и Вучитрн, Пећ и Ђаковица, Сјеница, Куршумлија, Митровица, Бањска и Ново Брдо. Такође наводи српско културно-историјско наслеђе: око двадесет „градишта“ и „зидина“ на територији Карађорђево Србије док на неослобођеној територији Србије под Турском помиње само Корвин град (Курвинград), Маглич и Рогозно али напомиње да „даље на југу без сумње има још много зидина од стари знатни градова и градића о којима се за сада не може ништа казати“ (Исто, стр. 51/2). Такође наводи и неколико манастира: Студеницу, Дечане, Сопоћане.

Одељак „*Раздјељеније земље*“ представља „магистралан приказ из политичке географије Србије“ (Стојанчевић, 1966). Овде Вук даје приказ административно-управне поделе Србије под турском управом, уз одређене омашке. Вук најпре наводи санцаке у доба турске власти, који су се делили на пашалуке, а ови на нахије (које су се углавном поклапале са кадилуцима, као областима судске надлежности кадија). Србија је административно била подељена између пет пашалука. Он каже да је више од пола Србије припадало београдском пашалуку, који се делио на тринаест нахија. Неослобођени делови Србије под турском припадали су босанском, видинском, скадарском, румелијском и адакалском пашалуку и

делили су се на девет нахија. Нахије су, по Вуку административна „подручја једног града докле он заповиједа“. Вук даље наводи кнежине, као географско-привредне целине, тј. као самоуправне установе српског народа под турском влашћу (територијално појму нахије одговарао је појам оборкнежине). Слично томе су били срезови, као мале административно-територијалне јединице које су створиле српске власти у току Првог српског устанка и за време власти кнеза Милоша. „У сваком случају, и кнежине и срезови нису могли прећи границе једне турске нахије и заћи у другу“ (Стојанчевић, 1966). Тек после Хатишерифа 1830. године, којим је Султан Махмуд II признао Кнежевину аутономију и независну државну управу, почеле су веће административно-територијалне промене. Вук такође говори о племенским територијама. Осим овог „политическог раздјеленија“ каже Вук, „још ђекоја имена опомињу на старије народно раздјеленије Србије на веће комаде“, по данашњој терминологији вернакуларне регије, као што су: Косово, Метохија, Стари Влах, Мачва, Браничево, Шумадија и др. (Вук, *Географическо-статистическо описаније Србије*, 1827, 97). „Ово је први покушај регионализације у историји наше географије“ (Васовић, 1987: 11).

Иако у наслову Вукове књиге стоји „Географическо-статистическо описаније Србије“, статистички подаци у њој су оскудни. Ту је дао попис села Београдског пашалука (укупно 1424 села), са жељом да тај попис прошири кад буде могуће „и у свим другим земљама куда Срби живе“. Имена села у тринаест нахија Београдског пашалука, Вук је преписао из званичног „арачког тевтера“ (пореског списка) за 1822. годину (Караџић, 1827: 58), десет села је Вук из неких разлога изоставио. За Србију изван Београдског пашалука, Вук је накнадно дао попис села са територије тзв. шест нахија, осим за Крушевачку, укупно 631 насеље, и навео насеља са муслиманским становништвом (Караџић, 1828: 222-234). Конкретан и садржајан, овај Вуков попис је задуго служио као документациона основа за научна истраживања о географији, етнографији и демографији Србије, све до појаве Милићевићеве „Кнежевине Србије“ 1876. године (Стојанчевић, 1966; 1988: 31, 33).

У поглављу „*Домаћи живот*“ Вук каже да „свуда Турци живе само по градовима и по варошима и паланкама, а Срби само по селима“, што значи да „народ српски нема други људи осим сељака“ који „живе понајвише у задругама“ у којима има више породица. Вук наводи да мала села имају око 15 кућа, средња око 50 а велика преко 100. Преко 150 кућа имала су села Медвеђа у јагодинској нахији, Рановац у пожаревачкој, Бадовинци, Ноћај и Богатић у шабачкој, преко 200 кућа имало је тадашње село Свилајнац а највеће село у Србији са 236 кућа било је Ацибеговац (Велика Плана). Вук дели села о типу на разбијена и збијена. „По равним мјестима,

особито по наји Пожаревачкој и по Мачви, куће су по селима доста близу; али су по брдима тако раздалеко, да је њекоје село од 40 кућа веће од Беча“ (Карацић, 1827: 123).

Вук је у приказу Вајнгартенове карте проценио да је Србија у границама из времена Првог српског устанка имала око пола милиона становника. У „Описанију Србије“ процењује да „она има у себи, од прилике, иљаду четвороугаони миља, на којима живи око 1,000.000 душа“ (Карацић, 1827: 27). У преписци процењује да у Србији живи око једна трећина свих православних Срба, а остале две трећине су распоређене у аустријском царству, и у Босни, Херцеговини и Црној Гори (Карацић, Преписка III, 1909: 434). Вук је у „Пјеснарици“ истакао да је „језгро српског рода и најчистијег језика... између река Дрине и Мораве“ а у преписци означио српски етнички простор „од Јадрана до Тимока“, с напоменом да ту има, местимично, и Турака (укључујући Арбанасе и босанске муслимане), Влаха, Цигана. На другим местима Бошњаке сматра Србима „турског закона“. Влахе, Бугаре и Цигане (Роме, прим. М. Г.), помиње више узгред. У писму Шафарику 1827. године Вук пише: „Сад ћу нешто да Вас опоменем. Немојте Ви Србе бугарити. Не само што Љесковчани и Приштинци нијесу Бугари, него и сами Видинци и Типровчани и Пироћани по језику су ближе к Србима, него к Бугарима (премда не говоре чисто ни једним језиком)“.

Вукова дела, а посебно „Географическо-статистическо описаније Србије“, била су предмет критичких преиспитивања, „хваљења и куђења“, са различитих страна и научних аспеката. На физичко-географске описе и на географске топониме, као и на економско-географске опсервације у Вуковим делима обратили су посебну пажњу географи Милисав Лутовац (1966), Милорад Васовић (1987) и Драгутин Петровић (1997). Историјско-географским, политичко-географским и демографским садржајима Вукових дела, у контексту конкретних друштвено-историјских околности у којима је он живео и стварао, бавили су се историчари Владимир Стојанчевић (1964; 1966; 1988) и Реља Новаковић у напоменама и објашњењима у Сабраним делима Вука Карацића, књ. VIII. Етнографске елементе у Вуковим делима обрадили су Татомир Вукановић (1947), Миља Радовановић (1973), Иван Ковачевић (2001) и многи други.

Вукова географија Црне Горе

Вук Карацић је у време Петра II Петровића Његоша објавио на немачком језику књигу „Црна Гора и Црногорци: Прилог познавању Европске Турске и српског народа“ (Karadschitsch, *Montenegro und die Montenegroi-*

Мирко Грчић

ner: *Ein Beitrag zur Kenntnis der europäischen Türkei und des serbischen Volkes*, 1837), на основу података које је прикупио у тим крајевима 1834. и 1835. године. Вук је имао намеру да књигу о Црној Гори и Црногорцима изда на српском језику, а немачко издање је било само извод из рукописа на српском језику, чији се оригинал изгубио. Ово Вуково дело садржи осам одељака: Земља, Људи, Преглед историје, Начин правитељства, Живот са сусједима, Начин живота, Закон (вјера) и наука, Нарави и обичаји. Дакле, Вук је дао географски опис земље, сажето и информативно, задржавајући се углавном на описивању и приказивању земље и људи Црне Горе. Описујући прилике у Црној Гори и Боки Которској, користио је метод упоређивања географских и етнографских карактеристика са Србијом. Том књигом је Вук Карацић открио европској географији, етнографији и историографији, и културном свету уопште, постојање црногорског народа и црногорске културе. У њој је Вук описао Црну Гору као егзотичну земљу и неке етничке, социјалне и културне особине црногорског родовско-племенског друштва. То је било право откриће за Европљане, с обзиром да су они о Црногорцима, који су вековима били изоловани и заборављени на периферији Османске империје, у планинском залеђу јужног Јадрана, имали површне и нејасне представе. Поводом великог интересовања које је та књига изазвала код немачке читалачке публике, Јернеј Копитар пише Вуку у јуну 1838. године: „Ви сте једини криви што сад цео свет, па и сами краљеви, путују у Црну Гору и у Србију“ (Стојановић, 1924: 448). Нешто касније Вук је објавио чланак *Бока Которска*, у „Ковчежићу за историју, језик и обичаје Срба сва три закона“ (Беч, 1849). Љубомир Стојановић је превео с немачког Вуков опис Црне Горе и Црногораца, додао испред тога Вуков прилог о Боки Которској из Ковчежића за 1849. годину и то је објављено 1922, године у издању Српске књижевне задруге, под насловом *Црна Гора и Бока Которска* (Београд, 1922, коло XXIV, бр. 161, стр. V+111; са једном картом у прилогу (превод и редакција Љуб. Стојановића). Одломке рукописа описа Црне Горе и Црногораца на српском језику пронашли су и објавили Васа Чубриловић (Вук Стеф. Карацић, Црна Гора и Бока Которска, Београд 1953) и Богдан Шарановић у часопису „Прилози за књижевност, језик и фолклор“ (Шарановић, 1954).

Развој националне картографије у Вуково доба

Вук је био свестан да народ са државотворним амбицијама мора да има свој језик и књижевност, писану историју и територију. Да би се те амбиције успешно спровеле, потребно је да се на томе усаглашено ради у

националним наукама. Када је реч о територијалним питањима, ту су најпозваније географија и картографија. Вук је још као ђак Велике школе 1808. године приметио значај географије и географских карата, јер је касније истакао да је наставник Иван Југовић „био из реда најученијих и најпапетнијих Срба“ и да је „уз историју говорио често и о географији, и зато је набавио неколике мапе, које су на зиду биле објешене“ (Караџић, 1860: 82). Из Вукове преписке се види да је Вук био рецензент и колекционар етничких и географских карата српских земаља, које је проучавао. Он је дао велики публицитет Вајнгартеновој карти и мотивисао друге ауторе да се баве израдом бољих карата. Када је објављен спис Адама фон Вајнгартена (Adam von Weingarten, 1788-1831), аустријског генералштабног капетана, у аустријском војном часопису за 1820. годину под насловом „Über Serbien. Mit einer Karte“, Вук је реаговао низом китичких примедба, „што је била прва географска критика у српској литератури“ (Петровић, 1980). Вуков критички приказ превео је на немачки и објавио у Бечу Јернеј Копитар (1820).⁴ Вајнгартенов спис са картом био је мотивисан војностратешким циљевима Аустрије на Балканском полуострву. Бечки ратни архив је по Вајнгартеновој карти Србије сачинио списак од око 845 места и по Копитаревој препоруци, поверио Вуку, као познаваоцу терена, да уз немачку транскрипцију дода и домаће називе. У другом ступцу он је својеручно дописао 150 назива ћирилицом, а у трећем ступцу 149 назива ћирилицом. При дну списка је забелешка: *Berichtigungen zur Karte von Serbien, welche in der militärischen Zeitschrift erschienen. - Verfasst von Wuk.* Вук је приказао административну поделу Србије и дао списак места уз Вајнгартенову карту (Новаковић, 1972: 253-273).

За Вука Караџића био је тежак задатак да напише објективну оцену о Вајнгартеновом опису Србије. „Као што је познато, у време када је писао географију своје земље, Вук није знао унакрст целу Србију. Није добро познавао југоисток Србије. Његова жеља да оде у Лесковац остала је неиспуњена. Усмена казивања и Вајнгартенова карта били су му главни извори географских информација. Он је познавао само северозападни део. Али он

⁴ Вук је сачинио оцену списка *Über Serbien, Mit einer Karte. Von A[dam] von Weingarten, Hauptmann im kaiserl. österreichischsen General-quartiermeisterstable* објављен у листу „*Österreichische militärische Zeitschrift*“ (I/1820, Heft 1, 62-92, Heft 2, 153-181). Нешто прерађен текст Вукове рецензије К. Копитар је, у преводу на немачки, објавио у „*Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat*“ (1820, № 80, 317-320), потписан са В.С., што је могло означити и Вукове ћириличне иницијале (Вук Стефановић), и, с више логике, [Копитаре] латиничке (Bartolomeus Copitar), што је дало основа приређивачима да текст уврсте међу његове списе (Добрашиновић Г., 1993, 8). Вајнгартенов спис и Вукову рецензију прештампвао је Никола Радојчић (1927, 48-79, 80-86, односно 87-95).

је ипак толико видео и толико о њој слушао да је имао тачне представе и солидну предспрему да се критички осврне на дотадашње географске карте Србије и да у споразуму са Копитаром одабере баш Вајнгартенову географску карту српских земаља и да је преуреди. Као што се добро зна, Вук је имао дивно поштење, које се читује и у Вуковом географском раду о Србији. Оно што није сигурно знао, није замерао ни другима“ (Радојчић, 1927: 39).

У рецензији Вајнгартеновог списка и карте Србије, Вук је указао на доста погрешних представа о Србији на тој карти, највише замењујући туђе топониме домаћим називима планина, река итд., додао границе нахија, уписао извесна места, манастире и области, прецртао нека места и мочваре, уцртао неке топографске знаке без назива, уписао неке бројеве (можда нумерацију нахија). Вајнгартен је на својој карти означио географске границе Србије, које су обухватале и неке још неослобођене крајеве и градове Нови Пазар, Вучитрн, Бањску, Приштину, Куршумлију и Прокупље, Ниш, Лесковац, Врање и Ново Брдо. Изван тих граница изоставио је Пирот, Метохију са Пећи и Ђаковицом, Нову Варош и Сјеницу. На крају, у критичком осврту на Вајнгартенову карту Вук је истакао примедбе са примерима: 1) Погрешну топонимику („имена су у њој врло покварена“); 2) одсуство ваљаног правописа у транскрипцији („нема никакве ортографије, него се мора погађати“); 3) незналаштво („ђекоја мјеста криво метнута“) и 4) „ђекоја су знатна мјеста изостављена“ (Новаковић, 1972: 838-870).

Вук је сматрао да, пошто је Вајнгартен већ желео да уцрта границе Србије шире од Београдског пашалука, није требао изоставити ни „Метохије (ђе је Призрен и Пећ и Ђаковица). Па онда на цјелој карти старе Србије требало би назначити бојом границе Бијоградског пашалука“ па онда другим бојом границе сваке нахије, па и нахије опет имају своја раздјеленија различни имена н.п. Јадар... и Рађевина; у Шабачкој нахији Мачва, Поцерина (или Поцерје), Тамнава; тако се неколико нахије између Мораве и Колубаре зову Шумадија, па и Шумадијске нахије може бити да се раздјељују на кнежине различни имена, као у нахији Јагодинској што се зове Левач и Темнић, тако онамо има мјеста која се зову Гружа, Жупа, још даље Косово, Метохија и т.т. а доље преко Мораве Браничево, Омоље, Звижд, Ресава, Крајина, Кључ, Црна Ријека и т.т. Свију ти мјеста границе људи ондашњи знаду у длаку и по најпустијим планинама. Тако што вриједно би било назначити границе, докле су били Србљи прошавших година...“ (Радојчић, 1927: 82 (у немачкој верзији 53)).

Вук није израђивао карте, али их је проучавао и кориговао. Из Вукове збирке од око 30 географских карата, само три су остале у његовим архивалијама, а остале су уступљене Географском заводу Велике школе и

ВУК КАРАЦИЋ И ПРВА ГЕОГРАФСКА ДЕЛА О СРБИЈИ И ЦРНОЈ ГОРИ

нестале у време Првог светског рата. У писму Ј. Цвијића, управника Географског завода, Пери Ђорђевићу, од 11. јула 1895. године пише: „Част ми је известити Вас, да је Географски завод Велике школе добио на чување 13 књига и 26 карата из књижевне посмртнине Вука Стеф. Караџића, које сте ми Ви као Председник Одбора за издавање Вукових дела послали, а по решењу Господина Министра просвете...“ (АСАНУ, 8552/256-ф/VI).

Уз наведено писмо Цвијић је приложио списак примљених књига (АСАНУ, 8552/256 т XIX): 1) Dr A. Boué, Die Karte der Herzegowina, des südlichen Bosniens und Montenegros von Hernn de Beaumont. S. A.; 2) Ami Boué, Ubr Viquesnele Neue Karte von Thracien einen Theile Macedoniens und Mösiens. S. A. am d. Sitzungberichte der math. naturh. Cl. 1854; 3) Fortis, Reisebeschreibung. Dalmatien B. I, Bern 1797; 4) Galletis, Allgemeine Weltkunde, Pest 1854. IX Aufl. 5) Hahn, Reise von Belgrad nach Salonik, Wien 1861. 6) Iwan Kamenzku, Servien, eine hist. geogr. statist. Skizze. Berlin 1808. 7) Кеппенъ Обь этнографической картъ европейской картъ европейкой России. Спб. 1853; 8) Nösselt, Hanbouch der Geogrphie II Th. 1841; 9) Jan Paploński, Objas'nienie mappy slaviańszcziny lechickiej z wieku X-XII i prun wieku X-XIII. Warszawa 1862; 10) Neueste Länder - und Völkerkunde III Band, Prag 1820; 11) Уставъ императорскаго русскаго географическаго общества. Спб. 1850. 12) Compt-rendu de la société imperiale russe de geographie pour l'année 1851, 3, 4; 13) Etnographie de la Turquie d'Europe par g. Lejean (Ergänzungsheft N. 4 Mitheilungen Petermann) 1861. Потом следи списак примљених карата: 1) Јов. Бугарски, Карта княжества Србије, Београд 1845; 2) Јов. Миленковић, Карта од Србије и нахије пожаревачке; 3) С. Текелија, Карта Српске, Босне, Далмације, Дубровне и Црне Горе; 4) Ćirkof A., Karte de la Serbie; 5) Carte de la principauté de Serbie et des pays environs, Paris, 1850; Kipert, Bosnien und Dalmatien; 7) Le comte Fedor de Karacsay, colonel au service d'Autriche, Carte du pays de Montenegro; 8) Карта княжества Црне Горе 1843; 9) Carta perspettiva delle censuarie della Dalmazia 1853; 10) Fr. Kanitz Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan; 11) Karte des 1ten Banat, Grenz-Reginemts No. 10; 12) G. Mayr, Karte von Süd-Tirol, München 1860; 13) Zemljevid carevine Austrijanske и južne Njemačke, zatim Švajcarske, Talianske, europejske Turske i Grčke, od Dragutina Seljana, Веџ 1847; 14) Neigebaur, Karte von Süd-oder Neu-Russland; Breslaw 1855; 15) Этнографическая карта евро[ейской] России; 16) Steinhäuser, Karte von Süd osteuropa. Wien; 17) Gortambert, Nouvel atlas de Geographie moderne. Paris; 18) Richard, Atlas portatif itineraire de l'Europe. Weimar 1818; 19) Feh. v. Czoernig, Ethnographische Karte; 20) Karte des Kriegsschauplatzes des europäischen und asiatischen Türkei II Aufl.; 21) Karte des deutschen kriegsschauplatzes; 22) Charpentier, Nouveau plan itineraire de Paris

1852; 23) Berghaus, Strassenkarte der Alpen und der nördlichen Apenin, Gotha 1859; 24) Album von Ober-Oesterreich und Salzburg; 25) Карта на сегашна Бугарија, Тракија, Македонија и на прилџжащитѣ земли, сасѣ иждивението на Гна Димитрија Хадџи. - Руссета. Страсбургѣ 1843; 26) Карте Аустроугарске секције IV, V, VII и VIII (Добрашиновић, 1993: 5-22).

Из Вукове преписке види се да је већину аутора карата Србије лично познавао и био у току са њиховим картографским радом. Једна од три сачуване карте међу Вуковим архивалијама је Карта Србије (Karte von Serbien), на којој су вршене неке исправке ћириличним писмом. Зна се да је Вук вршио исправке на некој карти, али је није објавио. У наслову те карте је записано па прецртано Земљопис од Србије; назначене су и стране света; разграничене нахије и на српском језику уписана нека места и подручја (Азања, Кулич, Костолац, Троноша, Дебрџ, Дубоки, Островгол, Вјенчац, Пра[х]ово, Манасија, Враћевшница, Борач, Зајечар, Сталаћ, Ерцеговина, Митровица, Жича). На рубовима дометнути су топоними: Налосница, Двориште, Увац, Лим, Тројан, Брусница, Призрен. Извесна места су подвучена или прецртана. На полеђини запис: Земљопис од Србије написао Д[имитрије] П. Т[ирол]. Забележене су још неке напомене, затим скица поречја Лаба, Ибра и Ситнице. Такође и неки записи туђом руком (ASANU, 8552/48а (3); Добрашиновић, 1993: 6). На полеђини има неколико напомена на српском и наслов: Земљопис од Србије, написао Д. П. Т. што значи да је исправке унео Димитрије П(анте) Тирол (1793-1857), географ и Вуков следбеник. Не треба искључити могућност да је исправке на овој карти уносио сам Вук (Грчић, М. и Грчић, Љ. 2019). Вук је имао удела и у обради текста и карте Србије за Ранкеову књигу (Die serbische Revolution, Aus serbischen Papieren und Mittheilungen, Von Leopold Ranke. Mit einer Charte von Serbien. Hamburg, 1829), а можда и Копитар (Петровић, 1997). После појаве те књиге, Вук је припремао карту и за њен руски превод (Караџић, Преписка IV: 174).

Вук је безуспешно намеравао да уз своје дело о Црној Гори приложи карту старог Илирика, коју би израдио француски географ Ами Буе. У писму Копитару 1837. године, Вук пише: „Ја сам то њему говорио, и није се противан показао; а ту ситнице не би требало метати, него само најзнатнија мјеста, н. п. мора, воде, планине и градове“ (Караџић, Преписка VI: 203). Вук је 1859. године молио свог сарадника Вука Поповића, да провери тачност Карачајеве карте Црне Горе, „јесу ли добро назначене оне воде око Никшића и око језера Крупца, па ако нијесу, а Ви поправите на карти па ћете ми је послѣ послати“, и тражи више података (Караџић, Преписка VII: 351, 354, 356). Такође се живо интересовао за рад на етнографској карти јужнословенског живља П. Ј. Шафарика. Ј. Гавриловић у писму Вуку 1861. пише: „Знате да је пок. Шафарик погрешно у својој кар-

ВУК КАРАЦИЋ И ПРВА ГЕОГРАФСКА ДЕЛА О СРБИЈИ И ЦРНОЈ ГОРИ

ти, кад је ставио да има у Босни Турака османлија“ (Караџић, Преписка III: 425-426). Гавриловић такође извештава Вука да су Г. Фрањо Зах, управитељ овдашње артиљеријске школе, и Г. Хан припремили за штампу етнографску карту, на којој су означили „где Срби, Бугари, Арнаути станују“ (Караџић, Преписка III, 420). У Вуковој преписци има још низ обавештења о картама, што сведочи да је Вук ревносно пратио и подстицао картографску активност у Србији и Црној Гори.

Слика 1. Портрет Вука Караџића
(рад Д. Ђ. Тирола, 1868. Галерија ХАЗУ, Загреб)

Вук је први пут поменуо израз „Стара Србија“ (alte Serbien) у свом рукопису у коме је дао критику карте и географског описа Србије аустријског капетана Адама Вајнгартена исте, 1820. године, као и у критици Вајнгартеновог списка и карте у аустријском часопису *Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen kaiserstaat* (Шешум, 2017: 88-89).

Мирко Грчић

Овде Вук први пут улази у питање административне поделе Србије на пашалуке и нахије, и народне самоуправе по кнежинама и другим географским целинама (ван Карађорђево Србије), и указује на могућност прикупљања грађе о границама усменим испитивањем локалног становништва на терену. У још неослобођеним крајевима помиње Лесковац, Призрен и Пећ, и уводи појам „Старе“ Србије. Помиње Студеницу, Каменицу (нишку) и Топоницу као граничну реку устаничке Србије према Турској. Указао је на тридесетак погрешних топонима и неколико погрешних локација, дао двадесетак напомена које се односе на разграничење појмова између вароши и села, нахија и кнежина, пашалука и слично, за сваки посебан случај. Приказујући Вајнгартенову карту, Вук је пропустио да укаже на неке грешке, јер о њима ни сам није имао довољно знања. Са пута у Студеницу 1830. године пише: „највише сам добио, што сам виђео, како су карте од Србије неправде“ (Караџић, 1965: 302).

Закључак

Вук Караџић је написао толико значајних дела за културни идентитет српског народа и његово позиционирање на културној мапи Европе, да се уврстио у најзаслужније људе у историји српске културе после Св. Саве. Вук је и у темеље српске националне географије први уградио свој камен. Колико год да је његов рад на пољу географије, са аспекта данашње географске науке био скроман, он је био епохалан самим тим што је био пионирски и што је открио Европи културне вредности једног малог балканског народа, малог по бројности а великог по духу. Неуморно је радио пет деценија како би открио културном европском свету достојно знање о српском народу и његовој патријархалној култури, о народу који је био готово заборављен од тог света, будући да је 4-5 векова чамео у дубини Турске империје, обесправљен и у мраку непросвећености. Због свега тога, Вук је једна од највеличанственијих фигура српског препорода, због чега и данас заслужује опште признање и поштовање код нас и у свету. Он се с разлогом надао „да ће потомство казати да је Вук знао шта је желео и говорио“. Млади нараштаји су схватили величину и значај Вуковог духовног подвига, али нису могли, или нису знали, да доведу до краја реализацију великог Вуковог плана интеграције српског народа међу културне европске народе, и још увек, до дана данашњег, раде на томе. Два века навршиће се 2027. године од публикавања Вуковог дела „Географическо-статистическо описаније Србије“, и то ће бити прилика да нови нараштаји географа сумирају резултате и достигнућа наше науке од Вука Караџића до данас.

Литература

- Белић, А. (1934). Вук Караџић и наша национална култура. *Српски књижевни гласник*, књ. ХЛI, бр. 4, с. 261-266.
- Васовић, М. (1987). Вук Караџић и наша географија, *Гласник СГД*, LXVII - 2, с. 3-18.
- Вукановић, Т. (1947). Вуков рад на проучавању наше земље и народа. *Гласник СГД*, XXII, 32-47.
- Грчић, М. и Грчић, Љ. (2019). *Србија и Балкан на картама европских картографа од II до XX века*. Географски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Добрашиновић, Г. (1993). Вукова картографска интересовања, *Зборник Историјског музеја Србије*, бр. 27, с. 5-22.
- Ђурић, Војислав (1967). Предговор. У књ.: *Вукови записи, избор из дела*. СКЗ, Београд, с. 7-14.
- Караџић Вук, С. (1818. и 1852). *Српски рјечник*, Беч
- Караџић Вук, С. (1827). Географическо-статистическо описаније Србије. „Даница“ II, Беч. Репринт "Просвета" 1969; Географски факултет Универзитета у Београду, 2020.
- Караџић Вук, С. (1828) „Даница“ за 1828, с. 222-234.
- Караџић Вук, С. (1836). *Народне српске пословице и ријечи*. Нар. Штампарија, Цетиње.
- Караџић Вук, С. (1837). Грци и Сербљи, „Новине србске“, бр. 10, 13. марта 1837; према наводу: Вук Ст. Караџић, Из историје Првог српског устанка (ред. Р. Перовић), Београд, 1954, 50-51
- Караџић Вук, С. (1849). Срби сви и свуда. *Ковчежић за историју, језик и обичаје*. Беч.
- Караџић Вук, С. (1860). „Правителствујуцим совѣт Србији“ за времена Кара-Ђорђејева, Штампарија Јерменског манастира. Беч.
- Караџић Вук, С. (1861). *Одбрана од ружења и кућења*. Државна штампарија. Београд.
- Караџић Вук С. (1894). *Скупљени граматички и полемички списи*, 1, Београд, 130.
- Караџић Вук, С. (1909). *Вукова преписка I-VII* (приредио Љ. Стојановић), књ. II. Државно издање. Штампарија Краљевине Србије. Београд.
- Караџић Вук, С. (1909). *Вукова преписка* (приредио Љ. Стојановић), књ. III. Државно издање. Штампарија Краљевине Србије. Београд.
- Караџић Вук, С. (1988). *Преписка*, IV (1829-1832). „Просвета“. Београд
- Караџић Вук, С. (1993). *Преписка VI*, 1837-1842. Сабрана дела Вука Караџића, „Просвета“, Београд.

- Караџић Вук, С. (1965). *Преписка, 1843-1847*. Сабрана дела Вука Караџића, VII. „Просвета“, Београд.
- Karadschitsch W. S. (1837), *Montenegro und die Montenegriner: Ein Beitrag zur Kenntnis der europäischen Türkei und des serbischen Volkes*, Stuttgart und Tübingen. Werlag der J. G. Gotta'schen Buchandlung.
- Караџић Вук, С. (1922). *Црна Гора и Бока Которска*, (превео Љ. Стојановић), Српска књижевна задруга, коло XXIV, бр. 161, Београд
- Караџић Вук, С. (1975). *Црна Гора и Бока Которска*. Нолит, Београд.
- Ковачевић, И. (2001). *Историја српске етнологије II - Правци и одломци*. Етнолошка библиотека, књ. 2. Београд, 2001.
- Костић, Т. (2014). Значај Вука Стефановића Караџића у повезивању српске културе са европском цивилизацијом. Сто педесет година од смрти В. С. Караџића. ЗУНС. *Годишњак Факултета за културу и медије*, бр. 6, год. VI, Београд, с. 3-28.
- Лутовац, М. (1966). Значај рада Вука Караџића за нашу географију. *Вуков зборник, Посебна издања САНУ*, књ. CD, Београд, str. 191-204.
- Медаковић, Д. (2000). Доситејево виђење света. У: *Живот и дело Доситеја Обрадовића*. Зборник радова са научног скупа САНУ 15. и 16. децембра у Београду и 17. децембра 1999. године у Сремским Карловцима. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, с. 5-8.
- Новаковић, Р. (1972), Списак места уз Вајнгартенову карту Србије и објашњења уз њу. У књизи: *Вук Стефановић Караџић, Сабрана дела, О Црној Гори, разни списи*, приредио Г. Добрашиновић, „Просвета“, Београд, 1972.
- Панић-Суреп, М. (1966), Говор Милорада Панића-Сурепа, у: *Вук Караџић - Споменница 1864-1964*, Вуков и Доситејев музеј, Београд, 1966, с. 128-132.
- Поповић, М. (1987). *Вук Стефановић Караџић*, Београд, „Нолит“
- Петровић, Д. (1997). Српска географија XIX века, „*Флогистон*“, бр. 5, Београд, с. 10-72.
- Петровић, Д. (1980). Прилог историјском развоју српске географије (1804-1829), „*Гласник Српског географског друштва*“, св. LX-1. Београд, с. 73-77.
- Possart, F. K. (1838). *Das Leben des Fürsten Milosch und seine Kriege: mit dem Bildniss des Fürsten und einer Chartre von Serbien / nach serbischen Originalquellen bearbeitet von Prof. Dr. P. A. Fed. Konst. Possart*. Stuttgart : Hallberger'sche Verlagshandlung.
- Radojčić, N. (1925), Rankeova nova koncepcija srpske istorije. *Razprave Znanstvenog društva za humanističke vede*. II. Ljubljana, 23, 37-38.
- Радојчић, Н. (1927). Географско знање о Србији почетком 19. века, *Посебна издања Географског друштва*, св. 2. Београд.

ВУК КАРАЦИЋ И ПРВА ГЕОГРАФСКА ДЕЛА О СРБИЈИ И ЦРНОЈ ГОРИ

- Радојчић, (1927). Вукова оцена Вајнгартенова описа Србије, у књ. Географско знање о Србији почетком 19. века. *Посебна издања Географског друштва*, св. 2, Београд.
- Радовановић, М. (1973). *Вук Караџић, етнограф и фолклорист*. САНУ, Одељење друштвених наука, Расправе и грађа, књига 8, Београд
- Радовановић, М. (1977). Вук Караџић и географија. „Глобус“, 9, СГД, Београд, 269-272
- Ракићевић, Т. (1995). Географија Срба у 18. веку и првој половини 19. века, Зборник радова научног скупа: *Природне и математичке науке у Срба у 18. и у првој половини 19. века*. САНУ, огранак у Новом Саду, Нови Сад.
- Ракићевић, Т. (1996). Заснивање географије као науке у обновљеној Србији. *Пола века науке и технике у обновљеној Србији 1804-1854*, Крагујевац, с. 444-454.
- Ranke, L. (1829). *Die serbische Revolution*. Aus serbischen Papieren und Mittheilungen. Von Leopold Ranke. Mit einer Charte von Serbien. Hamburg.
- Скерлић, Ј. (1967). *Историја нове српске књижевности*; Београд. Просвета.
- Стојановић, Љуб. (1924). *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, Београд.
- Стојанчевић, В. (1964; 1988). Вукова знања о историјској географији, историјској етнографији и демографији Првог и Другог српског устанка. *Ковчежић*, књ. VI. Београд. Прештампано у: Стојанчевић, В. (1988), *Вук Караџић и његово доба - расправе и чланци*, УНС и Историјски музеј Србије, с. 17-35.
- Стојанчевић, В. (1966; 1988). Политичка географија у Вуковом спису „Описаније Србије“. „*Ковчежић*“, књига 7, Београд. Прештампано у: Стојанчевић, В. (1988), *Вук Караџић и његово доба*, ЗУНС и Историјски музеј Србије, с. 36-44
- Терзић, С. (1997). Стара Србија - настанак имена и знања о њој до 1912. *Историјски часопис*, књига XLII-XLIII (1995-1996), Београд, с. 91-110.
- Цвијић, Ј. (1906). *Централна балканска област и балканско територијално језгро*. Исто у: Цвијић Ј. (1921). „*Говори чланци I*“, Београд, с. 133-142.
- Чубриловић, В. (1953). Предговор. У: Караџић В. С. *Црна Гора и Бока Которска*, ИП „Ново Поколење“, Београд
- Шарановић, Б. (1954). Оригинални текст „Правитељства“ из Вукове књиге „Црна Гора и Бока Которска“. *Прилози за Књижевност, језик, историју и фолклор*, XX/1-2, Београд, 309-317.
- Шешум, С. У. (2017). *Србија и Стара Србија (1804-1839)*. Филозофски факултет, Унив. У Београду.

Mirko Grčić

**VUK KARADZIC AND THE FIRST GEOGRAPHICAL WORKS OF
SERBIA AND MONTENEGRO**

Summary

Vuk Stefanović Karadžić (Tršić, 1787 - 1864, Vienna) is known as one of the founders of national romanticism and the national revival of the Serbian people in the first half of the 19th century. He was a reformer of the Serbian language and a writer in the field of almost all national sciences, including geography. In his works of different genres, Vuk had one common goal - to present the European cultural values of Serbian patriarchal culture, which resisted the influences of oriental culture during centuries of isolation and closure within the borders of the Ottoman Empire. Vuk's work contributed greatly to the strengthening of the Serbian national being of the new age, but also to the inclusion of Serbs in European civilization. In the field of geography, Vuk is significant as the author of the first works on the geography of Serbia and Montenegro, at the beginning of the 19th century when the historical core of these countries was created. These are papers published in Vienna entitled "Geographical and Statistical Description of Serbia" (1827) and "Montenegro and Montenegrins: Contribution to the Knowledge of European Turkey and the Serbian People" (1837). At the time, Karl Ritter and Alexander Humboldt were working on fundamental works of modern geographic science, but Vuk didn't know about it. He based his methodological conception of geography, on field research, observations and descriptions. The Vuk is credited with applying a comparative method and an interdisciplinary approach between geography, history and ethnography. Although he was not a trained geographer, Vuk understood the essence of geography - its unity, that is, "that the description of the people does not go without a description of the country". That is why his writing about Serbia has two parts. In Part I, "Description of the Country", are sections: 1. Borders, 2. Land, 3. Mountains, 4. Lowlands, 5. Waters, 6. Cities and Towns, 7. Roads; 8. Administrative division of the country; 9. Names of villages. In Part II, "Description of the People", are sections: 1. Overview of Old History 2. Turkish rule over Serbs, 3. Hajduci, 4. Princes and Serfs, 6. Domestic Life, 6. Law (Religion), 7. Schools. The book about Montenegro and Montenegrins contains eight sections: Land, People, Overview of History, Way of Governing, Life with Neighbors, Way of Life, Law (Religion) and Science, Nature and Customs. The Vuk did not make geographical maps, but he studied and collected them. This is discussed in a special section of this work. Two centuries after the publication of Vuk's work "Geographically and Statistically Described Serbia" will be completed in 2027.